

نقش جغرافیا در مدیریت محیط

هدف کلی

آشنایی با نقش دانش جغرافیا در مدیریت محیط

– افزایش جمعیت جهان طی سده‌های اخیر به مصرف بی‌رویه و غیر منطقی منابع موجود در کره زمین منجر شده است. زندگی بشر با استفاده غیرمنطقی از منابع طبیعی، به خطر افتاده و از این رو، نظر بسیاری از برنامه‌ریزان و مسئولان به مسائل موجود در محیط جلب شده است و آن‌ها با توجه به توان‌های محیطی، به بهره‌برداری منطقی و برنامه‌ریزی شده روی آورده‌اند. جغرافی‌دانان نیز از جمله برنامه‌ریزان محیطی هستند که دست به کار شده‌اند تا زمین را از نابودی نجات دهند. این درس نقش جغرافی‌دانان را در برنامه‌ریزی‌های محیطی بیان می‌کند.

مفاهیم کلیدی

مدیریت محیط زیست، آمایش سرزمین، جغرافیای کاربردی و سطوح آمایش سرزمین.

زمان: ۶ ساعت

وسایل مورد نیاز

- برگه‌های تهیه شده توسط معلم برای اجرای شیوه دریافت مفهوم
- تعدادی نقشه موضوعی از یک مکان (شهر، استان و کشور)
- تعدادی نقشه کاربری اراضی.

گروه‌بندی

دانش‌آموزان را به گروه‌های ۵ تا ۷ نفره تقسیم کنید.

اهداف : دانش‌آموزان باید

- نقش انسان را در کاهش و از بین رفتن منابع طبیعی توضیح دهند.
- نقش جغرافی دانان را در برنامه‌ریزی برای محیط شرح دهند.
- مفهوم مدیریت محیط زیست را بیان کنند.
- رابطه جغرافیا و مدیریت محیط را در مدلی توضیح دهند.
- مفهوم آمایش سرزمین را بیان کنند.
- تاریخچه آمایش سرزمین را شرح دهند.
- سطوح مختلف آمایش سرزمین را در اروپا شرح دهند.
- چگونگی آمایش سرزمین را در ایران توضیح دهند.

هدف‌های مهارتی :

- با بررسی تعدادی نقشه آمایش سرزمین، سطوح آمایش هریک را مشخص و تعیین کنند.
- چگونگی آمایش سرزمین را در اروپا و ایران تجزیه و تحلیل کنند.

ارائه درس

پیش از شروع کلاس، جمله‌هایی را آماده کنید و با استفاده از شیوه دریافت مفهوم، ذهن دانش‌آموزان را به سمت موضوع درس سوق دهید. آن‌گاه، جمله‌هایی را که در یک مفهوم اشتراک دارند، در کنار هم قرار دهید و از دانش‌آموزان بخواهید نکته مشترک در جمله‌های مشخص شده را بیان کنند.

آبیاری مزارع به شیوه غرقابی، سبب نفوذ آب به اعماق زیاد و خارج شدن آب از دسترس کشاورزان می‌شود.

تأمین آب سالم برای مردم به صرف هزینه و سرمایه‌گذاری زیاد نیاز دارد. برای تشکیل یک سانتی‌متر خاک، بیش از هزار سال زمان لازم است. با از بین بردن درختان و بوته‌ها، جابه‌جایی افقی خاک صورت می‌گیرد؛ یعنی، فرسایش بیش می‌آید. برای تولید کاغذ، سالانه تعداد زیادی درخت قطع می‌شوند. از فراورده‌های جنگلی برای تهیه دارو و مصارف پزشکی استفاده می‌شود.

رود فاضلاب‌های حاوی کودهای شیمیایی و سموم کشاورزی به رودها سبب آلودگی آب‌های

جاری می‌شود.

آب رودها پس از گذر از زمین‌های شور، تغییر کیفیت می‌دهد.

در این طرح، دانش‌آموزان باید به بهره‌برداری بیشتر از منابع و تخریب آن‌ها اشاره کنند. با ارائه نقشه‌های موضوعی و نقشه‌های کاربری اراضی و با توجه به اطلاعاتی که دانش‌آموزان از دانش جغرافیا و قابلیت‌های آن طی درس‌های گذشته کسب کرده‌اند، می‌توان به نقش جغرافیا برای برنامه‌ریزی‌های محیطی پی برد. با دادن اطلاعات کافی درباره برنامه‌های اجرا شده در کشور و جهان به دانش‌آموزان، می‌توان آن‌ها را در رسیدن به بحث برنامه‌ریزی و آمایش سرزمین و سطوح مختلف آمایش سرزمین یاری کرد.

جمع‌بندی

دانش‌آموزان باید بتوانند بین ماهیت دانش جغرافیا و آمایش سرزمین ارتباط برقرار کرده و نقش این علم را در برنامه‌ریزی‌های محیطی برای سایرین بیان کنند. آنان با استفاده از نقشه‌های مختلف که معلم در اختیارشان قرار داده است، درباره جغرافیا و مدیریت محیط بحث خواهند کرد.

ارزش‌یابی

دانش‌آموزان درباره مفاهیم کلیدی که معلم بیان می‌کند، توضیحات کافی ارائه می‌دهند. ارزش‌یابی این درس می‌تواند فردی یا گروهی باشد.

فعالیت بیشتر

از دانش‌آموزان بخواهید که در گروه‌های خود و به کمک یک‌دیگر یکی از موضوعات زیر را انتخاب کنند و در جلسه بعد به کلاس ارائه دهند.

— به اطراف خود دقت کنید؛ موضوعی را که سبب تخریب بخشی از محیط اطرافتان شده است، انتخاب کرده و سپس، تصاویری از آن تهیه کنید آن‌گاه، بررسی کنید و بگویید که چه سازمان‌ها یا ارگان‌هایی در رفع این مشکل نقش دارند.

— علومی را که در ارتباط با دانش جغرافیا در مدیریت محیط نقش دارند، نام

ببرید.

پاسخ فعالیت‌ها

فعالیت ۱: پاسخ‌ها متفاوت است؛ شناسایی توان‌ها و قابلیت‌های محیط جغرافیایی، استفاده از دانش جغرافیا و لحاظ کردن مدیریت محیط در برنامه‌ریزی‌های محیطی؛ برای مثال، با مطالعه و بررسی دقیق سفرهٔ آب زیرزمینی می‌توان یکی، دو چاه عمیق احداث کرد. افزایش احداث چاه‌های عمیق غیرمجاز باعث کاهش آب سفره‌های زیرزمینی و بایر شدن مزارع کشاورزی و کمبود آب آشامیدنی در یک منطقه می‌شود.

* یادآوری: هر پاسخ دیگر که مقصود را برساند، صحیح است.

فعالیت ۲: تمرین زیر نوع رابطهٔ انسان و محیط را نشان می‌دهد. استدلال خود را از درستی یا نادرستی آن‌ها بنویسید.

فعالیت و عمل انسان در محیط	درست – نادرست	دلایل جغرافیایی
۱- احداث کارخانه‌های آلایندهٔ محیط زیست در مجاورت رودها	نادرست	باعث آلودگی آب رودها می‌شود در نتیجه، زیست در رودها، تالاب‌ها و دریاها به خطر می‌افتد. با آلوده شدن آب، خاک آلوده می‌شود و این امر، مشکلاتی را برای زمین‌های کشاورزی ایجاد می‌کند.
۲- گسترش شهرک‌های مسکونی در نواحی کشاورزی	نادرست	کاهش وسعت زمین‌های کشاورزی، کمبود مواد غذایی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، کاهش درآمد کشاورزان و در نهایت، مهاجرت روستاییان به شهرها.
۳- گسترش بی‌رویهٔ شهرهای بزرگ	نادرست	مشکلات مسکن، اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی، آلودگی هوا، منابع آب و آلودگی صوتی، ناهنجاری‌های اجتماعی
۴- فعالیت کشاورزی با توجه به ظرفیت‌های اراضی	درست	تولید محصول و رفع نیازهای انسان، از بین رفتن توان خاک
۵- توسعهٔ نواحی با توجه به توان‌های محیطی	درست	توسعهٔ متجانس تراکم افزایش جمعیت، عدم دسترسی به سوخت کافی، هدر رفتن بودجه و افزایش آلودگی

تراکم و افزایش جمعیت	درست	۶- توسعه صنایع دستی در نواحی توریستی صنایعی چون صنعت فرش، صنایع دستی می‌تواند موجب گسترش توریست شود
آلودگی هوا، آلودگی صوتی، آلودگی آب، کمبود مسکن و گرانی آن، وجود مهاجران زیاد، خالی شدن روستاها از جمعیت، ترافیک سنگین شهرها، هدر رفتن زمان زیاد در ترافیک شهرها و افزایش جمعیت	نادرست	۷- تمرکز بیش از حد صنایع در شهرها و اطراف آن‌ها
جذب سرریزهای جمعیتی شهرهای بزرگ، کاهش آلودگی‌های آب، هوا و صوتی در بخش مرکزی شهرها و توسعه حمل و نقل	درست	۸- ایجاد شهرک‌های اقماری در اطراف شهرهای بزرگ

فعالیت ۳

سؤال ۱: آمایش سرزمین در کشور ما، تا انقلاب اسلامی، چه مراحل را طی کرده است؟ سازمان‌یابی فضایی در ایران تا انقلاب اسلامی به سه مرحله تقسیم می‌شود:

مرحله اول: در این مرحله که تا اواسط حکومت رضاشاه را در بر می‌گیرد، شکل‌گیری فضایی به‌طور کلی بدون برنامه و مطالعات کارشناسی در کلیه مناطق کشور صورت گرفته و برنامه‌ریزی به مفهوم کنونی آن در شهر و روستا وجود نداشته است.

مرحله دوم: این مرحله تا اوایل برنامه عمرانی پنجم (۱۳۵۳-۱۳۵۶) ادامه می‌یابد. در این دوره، معدودی از مناطق کشور رشدی بدون برنامه داشته‌اند و هنوز لزوم برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی احساس نمی‌شده است. در اوایل برنامه پنجم، با افزایش بهای نفت به تدریج، ضرورت برنامه‌ریزی فضایی آشکار شد.

مرحله سوم: این مرحله در پاسخ‌گویی به مشکلات برنامه‌ریزی‌های دوره قبل آغاز شده است. در این مرحله، لزوم ساماندهی فضایی احساس شد و یکی از بخش‌های سه‌گانه اصلی برنامه عمرانی ششم (۱۳۶۴-۱۳۵۷) به برنامه‌ریزی کالبدی و فضایی اختصاص یافت. به علاوه، طرح آمایش سرزمین به عنوان ابزار توسعه فضایی کشور معرفی شد.

سؤال ۲: در سال‌های اخیر، نهادهای اصلی نظام جمهوری اسلامی بر چه عواملی به عنوان اصول کلی آمایش کشور تأکید کرده‌اند؟

۱- ملاحظات امنیتی و دفاعی، ۲- وحدت و یک پارچگی سرزمینی، ۳- حفاظت محیط زیست و احیای آن، ۴- کارایی و بازدهی اقتصادی، ۵- گسترش عدالت اجتماعی و محرومیت زدایی، و ۶- حفظ هویت اسلامی و میراث فرهنگی.

سؤال ۳: سطوح کلی آمایش سرزمین را به اختصار توضیح دهید.

در فرایند کلی، آمایش سرزمین در سه سطح انجام می‌شود:

الف) تهیه طرح کلان ملی؛ این طرح چارچوبی کلان برای اقدامات مربوط به سرزمینی است که براساس آن، فعالیت‌های بخش‌های کشاورزی، صنایع و بازرگانی و خدمات کشور شناسایی و خط‌مشی‌های آینده برای برنامه توسعه ملی مشخص می‌شود.

ب) آمایش در سطح منطقه‌ای؛ این مرحله شامل شناسایی و ارزیابی محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و تهیه طرح آمایش آن‌ها براساس اهداف مورد نظر در مرحله قبلی است. پس از تهیه طرح کلان ملی، با توجه به این که مناطق جغرافیایی ایران از توان‌ها و قابلیت‌های متفاوتی برخوردارند، برنامه آمایش هر منطقه در همان منطقه تهیه می‌شود. مهمترین کار، تهیه نقشه قابلیت‌های آن منطقه است. این نقشه‌ها دربردارنده اطلاعات زیادی درباره توان‌های محیطی یک منطقه‌اند.

پ) تهیه برنامه‌های توسعه و آینده‌نگری؛ پس از تعیین برنامه‌های ملی و شناسایی توان‌های محیطی مناطق، طرح‌های کاربردی جنبه عملیاتی به خود می‌گیرند. در این مرحله، هماهنگی ارگان‌ها و نهادها با طرح‌های آمایشی، بسیار اهمیت دارد.

سؤال ۴: نتایج نهایی آمایش سرزمین در بخش اقتصادی کدام‌اند؟

نتایج نهایی آمایش سرزمین در زمینه فعالیت‌های اقتصادی عبارت‌اند از:

– ناحیه بندی کلان قلمروهای کشاورزی

– ناحیه بندی صنایع و خدمات کشور براساس میزان توسعه یافتگی

– تعیین مناطق معدنی با عملکرد ملی

– سطح بندی مراکز اصلی گردشگری با عملکرد ملی و بین‌المللی

– مکان‌یابی راه‌ها، فرودگاه‌ها و خطوط انرژی

– تعیین محدوده‌های جدید برای شهرها

– مدیریت زمین و بهره‌وری کشاورزی کشور با تأکید بر کاربری اراضی

– تعیین مراکز صنعتی کشور و درجه توسعه یافتگی آن‌ها.

۱- تعاریف آمایش سرزمین

- آمایش سرزمین برنامه‌ریزی فضایی جامع و بلندمدت برای ساماندهی و مدیریت سرزمین بر مبنای هویت، ارزش‌ها و مصالح ملی و مقتضیات فراملی و جهانی است. این برنامه‌ریزی، مشتمل بر مجموعه‌ای از هدف‌ها، سیاست‌ها و اقدامات یک پارچه و هماهنگ برای ساماندهی در فضا و کاربری و بهره‌وری مناسب و بهتر از تمامی قلمرو و سرزمین ملی با ایجاد تعادل‌های بایسته بین انسان، فعالیت‌ها و محیط است.
- آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت برای توزیع بهتر جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در زمینه منابع طبیعی به منظور افزایش رفاه و توسعه جامعه است.
- آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت است که سرزمین را عاملی تعیین‌کننده در تأمین اهداف توسعه می‌داند.
- آمایش سرزمین، هدف توزیع بهتر جمعیت با توجه به منابع طبیعی و فعالیت‌های اقتصادی را دنبال می‌کند. این تلاش در جهت اهداف کاملاً اقتصادی نیست و رفاه و توسعه کامل ظرفیت‌های بالقوه اجتماعی را در نظر دارد.
- آمایش، فنّ (تکنیک) ارتقا و توسعه در چارچوب تقسیمات کم و بیش طبیعی یا سیاسی سرزمین است. آمایش مستلزم مداخلهٔ سنجیده برای ارتقای منطقی و توسعهٔ هماهنگ است و هدف آن، استفادهٔ مطلوب از منابع و بهبود وضع جمعیت است.

۲- منشور آمایش سرزمین اروپایی^۱

روند تحولات سیاسی، نظامی، اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی اروپای سرمایه‌داری به خصوص در نیمهٔ اول قرن بیستم، کشورهای این منطقه را بر آن داشت که پس از تحمل مصائب جنگ جهانی دوم، از همهٔ جهات از چارچوب تنگ ملی به در آیند و راه حل مسائل گوناگون را در پیشرفت همکاری‌های بین‌کشوری، بین منطقه‌ای، بین‌المللی و بین‌قاره‌ای جست‌وجو کنند. در زمینهٔ حمل و نقل و برنامه‌ریزی‌های محلی و منطقه‌ای و میان‌مرزی، محیط زیست و به‌ویژه آمایش سرزمین نیز شورای اروپایی،

۱- مطالب عیناً از دست‌نویس مرحوم دکتر مصطفی مؤمنی استاد گروه جغرافیای دانشگاه شهید بهشتی تهران است.

ضرورت چاره‌جویی مشترک و یک‌پارچه را تشخیص دادند؛ از این رو، چه در قوانین آمایش سرزمین ملی و چه در مجالس، شوراها، کمیسیون‌ها، کمیته‌ها، گروه‌های کار، سمینارها و پژوهش‌های سازمان‌های دولتی و غیردولتی بین‌المللی که پس از جنگ جهانی دوم تشکیل شد، جوانب مختلف همکاری‌ها در زمینه‌های برنامه‌ریزی‌های فضایی، تأسیسات زیربنایی سکونت‌گزینی و محیط زیست اروپا بررسی و مطرح شد و با تصویب قطعنامه‌ها، توصیه‌ها، مقررات و کنوانسیون‌ها و اجرای آن‌ها پیشرفت‌های عظیمی در آمایش سرزمین اروپایی پدید آمد.

در درجهٔ اول، تک تک کشورهای اروپایی سرمایه‌داری، به ضرورت آمایش سرزمین اروپایی پی بردند؛ برای مثال، بند ۳ مادهٔ اولین قانون آمایش سرزمین مصوب مورخ ۸ آوریل ۱۹۶۵ آلمان غربی و نیز بند سوم مادهٔ ۱ آخرین قانون آمایش سرزمین آلمان فدرال سال ۱۹۹۳ مقرر می‌دارد که «آمایش سرزمین باید در سرزمین جمهوری فدرال آلمان، پیش شرط‌های فضایی را برای همکاری در اروپا ایجاد و تقویت کند». بند ۴ همین ماده در اولین و آخرین قانون آمایش سرزمین آلمان تأکید می‌کند که «ساماندهی تقسیمات فضایی (واحدهای کوچک جغرافیایی) باید خود را با چارچوب ساماندهی فضای کل تطبیق دهد». ساماندهی فضای کل باید داده‌ها و مقتضیات تقسیمات فضایی خود را در نظر گیرد.

این‌گونه ملاحظات در کشورهای دیگر، سرانجام موجب تصویب «منشور آمایش سرزمین اروپا در بیستم ماه مه ۱۹۸۳» توسط کنفرانس وزیران آمایش سرزمین کشورهای عضو اروپا در چارچوب شورای اروپا شد و بر آمایش سرزمین کشوری سطح کامل‌تر اروپایی را افزود. همان‌طور که از متن منشور برمی‌آید، این منشور همکاری در زمینهٔ سیاست آمایش سرزمین را گامی جلوتر می‌برد و بر آرمان هم‌جواری مطلوب و ارادهٔ کشورهای ذی‌نفع بر همکاری و هم‌بستگی اروپایی استوار است.

منشور با چهار هدف اساسی زیر قالب مشخصی برای سیاست آمایش سرزمین در اروپا تعیین می‌کند:

- ۱- تقویت توسعهٔ متوازن اجتماعی و اقتصادی مناطق
- ۲- افزایش کیفیت زندگی شهروندان
- ۳- بهره‌برداری آگاهانه و مسئولانه از منابع طبیعی و حفاظت محیط زیست

۴- کاربری هدفمند فضا

روی سخن منشور، توصیه به پارلمان‌های اروپایی و ملی، دولت‌ها، ایالات، ادارات دولتی و به‌خصوص شهروندان اروپایی است و اعتقاد بر این است که تنها وقتی که شهروندان درباره برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی محیط زندگی خود آگاهی یابند و به حد کافی در برنامه‌ریزی‌ها و طراحی‌ها - همان‌گونه که منشور آمایش سرزمین اروپایی خواهان آن است - مشارکت داده شوند، نتایج مورد انتظار طی برنامه‌ریزی‌ها حاصل خواهد شد. هدف منشور این است که به همکاری اروپایی و ورای مرزی کمک کند؛ از این رو، منشور جزء سنگ بنای کوشش‌های همه‌جانبه برای سیاست آمایش سرزمین اروپایی و وحدت (یک پارچگی) اروپا محسوب می‌شود.

جریانات سال‌های اخیر، روند وحدت اروپا را در عین کثرت و حفظ ویژگی‌های اصیل ملی تقویت کرده است و دیر یا زود، اروپای متحد، لااقل از جهات اقتصادی و غلبه بر مسائل مشترک، تشکیل خواهد شد. آموختن از عدم تکرار مسائل آن‌ها و فراگیری نحوه غلبه بر مشکلات - تا آن‌جا که در چهارچوب نظام ما می‌گنجد - ضروری است. تشکیل شورای عالی فضایی آمایش سرزمین ملی و تصویب قانون آمایش سرزمین لازمه رشد و توسعه جامع سرزمین ماست؛ از این روست که برای استفاده از تجارب اروپاییان، ترجمه «منشور آمایش سرزمین اروپا مصوب ۱۹۸۳» را در ادامه می‌آوریم.

۳- محتوای آمایش سرزمین / برنامه‌ریزی فضایی

آمایش سرزمین به سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی هر جامعه چهره‌ای جغرافیایی می‌بخشد.

آمایش سرزمین در عین حال رشته‌ای علمی، فنی - اداری و سیاستی است که به‌عنوان یک موضوع میان‌رشته‌ای و جامع با هدف توسعه متوازن منطقه‌ای و ساماندهی سرزمین براساس یک راهبرد (استراتژی) کلی پدید آمده است.

۴- اهمیت آمایش سرزمین برای اروپا

آمایش سرزمین در بهبود ساختار (ساماندهی) فضایی اروپا سهیم است و به یافتن راه‌حل برای مسائلی که از چارچوب ملی فراتر می‌رود، کمک می‌کند و بدین ترتیب، با

رعایت مناسبات شمال و جنوب و شرق و غرب، به ایجاد احساس هویت مشترک یاری می‌رساند.

۵- مشخصات آمایش سرزمین

انسان، رفاه او و هم‌چنین روابط متقابل او با محیط زیست، هسته‌ی مرکزی هرگونه اندیشه‌ی آمایشی را تشکیل می‌دهد. آمایش سرزمین باید با تضمین کیفیت زندگی فراخور انسان در یک محیط زیست مطلوب در خدمت شکوفایی شخصیت او باشد.

آمایش سرزمین باید دموکراتیک، جامع، قابل اجرا و آینده‌نگر باشد؛

دموکراتیک: آمایش سرزمین (= برنامه‌ریزی منطقه‌ای / فضایی) باید به شیوه‌هایی

اجرا شود که مشارکت اقشار مردم ذی‌نفع و نمایندگان سیاسی آن‌ها را تضمین کند.

جامع: آمایش سرزمین باید هماهنگی بین سیاست‌گذاری‌های بخش‌های

گوناگون را تأمین کند و آن‌ها را در یک دیدگاه کلی، یک پارچه سازد.

اجرایی: آمایش سرزمین باید این حقیقت را مدّ نظر قرار دهد که یک آگاهی

منطقه‌ای مبتنی بر ارزش‌ها، فرهنگ و منافع مشترک وجود دارد که از مرزهای اداری و کشوری فراتر می‌رود. نیز باید در عین حال، واقعیت‌های نهادین کشورهای گوناگون را مورد توجه قرار دهد.

آینده‌نگر (دورنگر): آمایش سرزمین باید گرایش‌های توسعه و تصمیمات

درازمدت را در زمینه‌های اقتصادی، اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی را هنگام اجرا رعایت کند.

۶- حوزه عمل آمایش سرزمین

آمایش سرزمین باید وجود تعداد بی‌شمار مراجع تصمیم‌گیری فردی و تشکیلاتی

(که سازماندهی فضا را تحت تأثیر قرار می‌دهند)، نامطمئن‌ی آینده‌نگری‌ها و پیش‌بینی‌ها، فشار بازار، ویژگی‌های نظام‌های اداری، تنوع شرایط زیست محیطی و روابط اجتماعی - اقتصادی را رعایت کند.

با وجود این، آمایش سرزمین باید در ایجاد هماهنگی تام بین این عوامل سعی

بلیغ مبذول دارد.

۷- هدف‌های اساسی

آمایش سرزمین به طور هم‌زمان تلاش می‌کند تا:

— توسعه متعادل اجتماعی و اقتصادی منطقه را تأمین کند؛ با در نظر گرفتن روندهای اقتصادی حاکم بر سراسر اروپا، ویژگی‌های منطقه‌ای و اهمیت محورهای توسعه و شبکه‌های ارتباطی، آمایش سرزمین باید رشد مناطق متراکم یا مناطقی را که درگیر توسعه بسیار شدیدند، کنترل کند؛ توسعه مناطق عقب‌مانده را تقویت کند؛ تأسیسات زیربنایی را که برای برانگیختن بهبود اقتصاد مناطق در معرض انحطاط یا مناطق درگیر با مسائل جدی اشتغال به ویژه مسائل حاصل از جابه‌جایی نیروی انسانی در سطح اروپا، ضروری هستند، نگهداری و سازگار کند. مناطق حاشیه‌ای که دارای نیازهای ویژه و امکانات بالقوه ساختاری برای تجدید تعادل در زمینه اجتماعی، اقتصادی هستند، باید به وجه مناسب‌تری با مراکز صنعتی و اقتصادی اروپا ارتباط یابند.

— اعتلای کیفیت زندگی؛ آمایش سرزمین باعث بهبود و پیشبرد شرایط زندگی روزمره در زمینه مسکن، کار، فرهنگ، شکل‌دهی گذران اوقات فراغت و مناسبات میان جماعات انسانی می‌شود؛ رفاه عمومی را افزایش می‌دهد. هم‌چنین با ایجاد اشتغال و گسترش تأسیسات زیربنایی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که پاسخ‌گوی آمال اقشار گوناگون جمعیت است، رفاه عمومی را افزایش می‌دهد و از طریق مکان‌گزینی صحیح، این امکانات را به نحوی مطلوب در دسترس همگان قرار می‌دهد.

— مدیریت مسئولانه منابع طبیعی و حفظ محیط زیست؛ از طریق توسعه راهبردهایی به منظور کاهش هرچه بیشتر برخورد میان تقاضای فزاینده به منابع طبیعی و نیاز به نگهداری آن‌ها؛ آمایش سرزمین مدیریت مسئولانه منابع طبیعی نظیر زمین و خاک منابع معدنی، هوا و آب، منابع انرژی، پوشش جانوری و گیاهی را تقویت می‌کند. هم‌چنین در زمینه اجرایی، حفظ مناطق با چشم‌اندازهای زیبای طبیعی و موارث ارزنده فرهنگی و معماری اهمیت خاص مبذول می‌کند.

— بهره‌برداری عقلایی از فضا؛ به منظور نیل به تحقق هدف‌های فوق، آمایش سرزمین، به خصوص با مکان‌گزینی، سازماندهی و توسعه مجتمع‌های بزرگ مسکونی، هم‌چنین با عناصر زیربنایی مهم و تدابیر لازم برای حفظ اراضی مورد بهره‌برداری کشاورزی و جنگل‌داری سروکار دارد. تدابیر آمایش سرزمین باید لزوماً با تدابیر متناسب

سیاست کاربری از زمین حمایت شود تا امکان اجرای طرح‌هایی در جهت منافع عمومی فراهم شود.

۸- اجرای هدف‌های آمایش سرزمین

– دستیابی به اهداف آمایش سرزمین در درجه اول یک مسئله سیاسی است.
– بسیاری از سازمان‌های خصوصی و عمومی با کنش‌های خود در توسعه یا تغییر داده‌های فضایی سهیم‌اند. آمایش سرزمین نمایانگر کوشش در یک پارچگی میان رشته‌ای و هماهنگی، هم‌چنین همکاری ارگان‌های ذی‌صلاح است.
– آمایش سرزمین توجه و هم خود را به هماهنگی بین بخش‌های گوناگون معطوف می‌دارد. هم تلاش‌هایی که باید هماهنگ شوند، عبارت‌اند از: توزیع جمعیت، فعالیت‌های اقتصادی، مناطق مسکونی، تأسیسات عمومی و منابع انرژی و نیز سازماندهی حمل و نقل، آبرسانی، دفع فاضلاب، جلوگیری از آلودگی صوتی، دفع زباله، حفظ محیط زیست و حراست از منابع طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی.
– آمایش سرزمین هماهنگی و همکاری میان سطوح گوناگون تصمیم‌گیری و تعدیل منابع مالی را تسهیل می‌کند.

ادارات گوناگون دست‌اندرکار مسائل آمایش سرزمین باید به اختیارات و منابع مالی لازم تجهیز شوند تا بتوانند به اتخاذ تصمیمات و انجام دادن آن‌ها مبادرت کنند.
این ادارات باید هنگام کار خود همواره کلیه تدابیر مد نظر و مطرح در سطوح بالاتر و پایین‌تر را در افکار و اعمال خود منظور کنند و متقابلاً به یک دیگر به‌طور منظم گزارش دهند تا بتوانند هماهنگی مطلوبی در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی، اروپایی و بین‌المللی، در زمینه همکاری فراتر از مرزی ایجاد کنند.

در سطح محلی: هماهنگی برنامه‌های عمرانی محلی با توجه به رعایت منافع بنیادی برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی باید مورد توجه قرار گیرد.

در سطح منطقه‌ای: که بهترین سطح مناسب برای اجرای سیاست آمایش سرزمین منطقه‌ای است، هماهنگی بین ادارات منطقه‌ای، هم‌چنین بین آن‌ها و ادارات محلی و ملی و همین‌طور، بین مناطق کشورهای همسایه از اهمیت زیادی برخوردار است.

در سطح ملی: باید هماهنگی میان سیاست‌های گوناگون آمایش سرزمین، هم‌چنین

تدابیر کمک‌های دولتی به برخی از مناطق، به‌علاوه همسازی بین هدف‌های ملی و منطقه‌ای ایجاد شود.

در سطح اروپا باید هماهنگی میان سیاست‌های آمایش سرزمین تک‌تک کشورهای اروپایی به منظور دستیابی به هدف‌های مهم و ایجاد توسعه متعادل در سطح اروپا انجام گیرد.

— مشارکت عموم؛ هر سیاست آمایش سرزمین، در هر سطحی باید مبتنی بر مشارکت فعال شهروندان باشد. ضروری است که همه شهروندان به‌طور روشن و جامع در جریان کلیه مراحل برنامه‌ریزی و در چارچوب تشکیلات و روال موجود قرار گیرند.

منابعی برای مطالعه بیشتر (درس اول)

- ۱- افروغ، عماد؛ فضا و جامعه، فضا و نابرابری اجتماعی، ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، شماره ۴۱، تهران، ۱۳۷۷.
- ۲- برتراند راسل؛ جهان‌بینی علمی، ترجمه سید حسن منصور، مؤسسه انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۶۰.
- ۳- بهفروز، فاطمه؛ قلمرو جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، سال ۱۳۷۵.
- ۴- بیرو، آلن؛ فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، انتشارات کیهان، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۰.
- ۵- جرارد، ای، جی؛ خاک از دیدگاه سیستمی، ترجمه محمدحسین رامشت، رشد آموزش جغرافیا، سال یازدهم، شماره ۴۱، پاییز ۱۳۷۵.
- ۶- رضائیان، علی؛ تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم، انتشارات سمت، چاپ سوم، تهران، ۱۳۷۷.
- ۷- زاهدی، شمس‌السادات؛ تجزیه و تحلیل سیستم‌ها و روش‌ها، انتشارات پیام نور، سال ۱۳۷۴.
- ۸- دولفوس، اولیویه؛ تحلیل جغرافیایی، ترجمه سیروس سهامی، نشر نیکا، مشهد، ۱۳۷۰.
- ۹- شکویی، حسین؛ جغرافیای کاربردی و مکتب‌های جغرافیایی، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
- ۱۰- شکویی، حسین؛ اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، جلد اول، انتشارات سازمان جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۱- فرشاد، مهدی؛ نگرش سیستمی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۲.
- ۱۲- مقیمی، شوکت؛ نگرش سیستمی و جایگاه آن در آموزش جغرافیا، رشد آموزش جغرافیا، سال ۱۴، شماره ۵۲، پاییز ۱۳۷۸.
- ۱۳- هاگت، پیتز؛ جغرافیای ترکیبی نو، ترجمه شاپور گودرزی نژاد، انتشارات سمت چاپ اول، تهران، ۱۳۷۵.

(درس دوم)

- ۱- آلدویچ، فرانک و ت. و. جان. ف. ولونسبری؛ درآمدی بر روش‌ها و فنون میدانی در جغرافیا؛ ترجمه بهلول علیجانی، سمت تهران، ۱۳۷۱.
- ۲- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی؛ انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۷.
- ۳- ژرژ، پیر؛ روش تحقیق در جغرافیا، ترجمه سید حسن مطیعی لنگرودی، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱.
- ۴- شکویی، حسین؛ جغرافیای کاربردی و مکتب‌های جغرافیایی، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۴.
- ۵- فرید، یدالله؛ کاربرد جغرافیا در روش تحقیق شهر و روستا، دانشگاه تبریز، ۱۳۷۱.
- ۶- نادری، عزت‌الله و مریم سیف نراقی؛ روش‌های تحقیق در علوم انسانی با تأکید بر علوم تربیتی، انتشارات بدر، تهران، ۱۳۶۴.
- ۷- نهضت، مرتضی؛ اصول و روش‌های آمار، جلد ۱، چاپ دوم، دانشگاه تهران، ۱۳۵۵.

(درس سوم)

- ۱- جعفری، عباس؛ نقشه‌خوانی، انتشارات سازمان جغرافیایی.
- ۲- دل‌افکاران، غلامرضا و همکاران؛ تازه‌هایی دربارهٔ عکسبرداری و فتوگرامتری تحلیل، انتشارات سازمان جغرافیایی.
- ۳- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (گروه تحصیلی هنر) شاخهٔ فنی و حرفه‌ای، نقشه‌برداری.
سایت‌های مربوط

2-<http://www.encarta.msn.com>

3- [mapview.asp](#)

(درس چهارم)

- ۱- ایمانی، مجتبی؛ مبانی نقشه خوانی، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲- سعیدی، عباس؛ مبانی دانش جغرافیا، دورهٔ پیش‌دانشگاهی، چاپ ۸۱، آموزش و پرورش.
- ۳- غضنفری، بهداد؛ مباحث نقشه در جزوات درسی.
- ۴- مهدوی، مسعود؛ مجلهٔ رشد تخصصی جغرافیا، انتشارات کمک آموزشی.

(درس پنجم)

- ۱- اسلامی، محمود؛ آموزش گام به گام MS-Excel 2000، انستیتو ایزایران، تهران، ۱۳۸۰.
- ۲- جعفر بیگلر، موسی؛ فوریت‌های اینترنت، دبیزش، تهران، ۱۳۷۸.
- ۳- جعفر نژاد قمی، عین‌اله؛ خودآموز اینترنت در ۲۴ ساعت، علوم رایانه، تهران، ۱۳۷۷.
- ۴- جعفر نژاد قمی، عین‌اله؛ خودآموز اپراتوری کامپیوتر، علوم رایانه، تهران، ۱۳۷۹.
- ۵- زرگر، محمود؛ کاربردهای اینترنت، بهینه، تهران، ۱۳۷۸.
- ۶- ذهب‌زاده، مهدی؛ مرجع کامل آموزش اینترنت، تهران، ۱۳۸۲.
- ۷- فرای، کریم؛ خودآموز گام به گام Excel 2002، کاکتوس، تهران، ۱۳۸۲.
- ۸- فیضی، کامران؛ کامپیوتر و کاربرد آن در جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ۱۳۷۶.
- ۹- متواضع، علی‌اکبر، آموزش گام به گام Excel 2003، مؤسسهٔ فرهنگی -

هنری دیباگران، تهران، ۱۳۸۲.

- ۱۰- مولانا بور، رامین؛ دایرة المعارف موضوعی سایت های برتر اینترنت، تخت سلیمان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۱۱- یعقوب نژاد، رحیم؛ آموزش گام به گام MS-Excel2000، انستیتو ایزایران، تهران، ۱۳۸۰.

سایت های مرتبط

1- http://www.altavista.com	موتور جست و جو
2- http://www.google.com	موتور جست و جو
3- http://www.yahoo.com	موتور جست و جو
4- http://www.weather.ir	سازمان هواشناسی کشور
5- http://www.ncc.org.ir	سازمان نقشه برداری کشور
6- http://www.ngo-iran.ir	سازمان جغرافیایی
7- http://www.un.org/ecosocdev/topicse/populate.html	جمعیت
8- http://www.census.gov/ftp/pub/ipc	جمعیت و مهاجرت
9- http://www.usgs.gov	محیط طبیعی و مخاطرات محیطی
10- http://www.nasa.gov	تصاویر ماهواره ای
11- http://www.citysearch.com	مسائل و مشکلات شهری
12- http://www.intellicast.com	هواشناسی
13- http://www.mapquest.com	نقشه
14- http://www.geographyabout.com	همه چیز درباره جغرافیا
15- http://www.nationalgeographic.com	مسائل جغرافیایی
16- http://www.maps.yahoo.com	نقشه

(درس ششم)

۱- جاهدی، فرشید و شاهرخ فرخی؛ مبادی سنجش از دور، مرکز سنجش از

- دور ایران، تهران، ۱۳۷۵.
- ۲- دتزر، جی؛ راهنمای تهیه نقشه‌های موضوعی از تصاویر ماهواره‌ای، ترجمه حمید مالمیریان، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۸۰.
- ۳- طاهرکیا، حسن؛ اصول و کاربرد سنجش از دور، جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۵.
- ۴- علیزاده، امین؛ سنجش از دور (اصول و کاربرد)، سمت، تهران، ۱۳۷۴.
- ۵- مالمیریان، حمید؛ اصول و مبانی سنجش از دور، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۷۹.
- ۶- مدیری، مهدی؛ اشاره‌ای به مبانی و اصول دور کاوی، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۷۵.
- ۷- نجفی دیسفای، محمد؛ پردازش کامپیوتری تصاویر سنجش از دور، سمت، تهران، ۱۳۷۷.
- ۸- ویلیامز، جانانان؛ اطلاعات جغرافیایی از فضا، ترجمه علی اصغر روشن‌نژاد، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران، تهران، ۱۳۷۶.
- ۹- هارپر، دوروتی؛ چشمی در آسمان، ترجمه احمد دالکی، مرتضی قادری، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۶۳.
- ۱۰- هارپر، دوروتی؛ سنجش از دور، ترجمه مرتضی قادری، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۵.

سایت‌های مرتبط

- سایت‌های داخلی
- 1- <http://www.ncc.org.ir> سازمان نقشه‌برداری کشور
- 2- <http://www.ngo-iran.com> سازمان جغرافیایی
- 3- <http://www.moe.org.ir> وزارت نیرو
- 4- <http://www.irsgs.org> انجمن سنجش از دور ایران
- 5- <http://www.iran.irsc.com/en/rs> مرکز سنجش از دور ایران

- 6- <http://www.tehran-G.I.S.com> مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
- 7- <http://www.mrtoir> وزارت راه و ترابری
- 8- <http://www.shirazcity.org> مرکز سیستم اطلاعات جغرافیایی شهرداری شیراز
- 9- <http://www.kntu.ac.ir/facsurvey/main/main-page.html> دانشکده ژئوماتیک دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
- سایت‌های خارجی

- 10- <http://www.isprs.org>
- 11- <http://www.spaceimagingme.com>
- 12- <http://www.nasa.gov>
- 13- <http://www.landsat.gsfc.nasa.gov>
- 14- <http://www.landsat7.usgs.gov/index.php>
- 15- <http://www.spotimage.fr>
- 16- <http://www.noaa.gov>
- 17- <http://www.spot.com>

(درس هفتم)

- ۱- آرنوف، استان؛ سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، سازمان نقشه‌برداری کشور، تهران، ۱۳۷۵.
- ۲- جهانی، علی و سوسن مسگری؛ GIS به زبان ساده، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۸۰.
- ۳- رفاهی، پروین؛ مقدمه‌ای بر سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی، سازمان نقشه‌برداری کشور، تهران، ۱۳۷۸.
- ۴- سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۷۸.
- ۵- کاربردهای سیستم اطلاعات جغرافیایی در جهان، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران، تهران، ۱۳۷۶.
- ۶- مخدوم، مجید؛ ارزیابی و برنامه‌ریزی محیط زیست با سامانه‌های

- اطلاعات جغرافیایی، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۸۰.
- ۷- مدیری، مهدی و خسرو خواجه؛ اشاره‌ای به سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، تهران، ۱۳۷۶.
- ۸- صابری فر، رستم و علی عسگری. کرن کمپ، راجایل مکدانل؛ فرهنگ بین‌المللی اصطلاحات سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، ترجمه علی عسگری، رستم صابری فر، نور علم، تهران، ۱۳۷۸.
- ۹- هاکسهولد، ویلیام؛ مقدمه‌ای بر سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی شهری، ترجمه فرشاد نوریان، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران، تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۰- هابوور، یان و دیگران؛ مقدمه‌ای بر سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، ترجمه گیتی تجویدی، سازمان نقشه‌برداری کشور، تهران، ۱۳۸۱.

سایت‌های مرتبط

- سایت‌های داخلی
- 1- <http://www.tehran-gis.com> مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
- 2- <http://www.gsi-iran.org> سازمان زمین‌شناسی کشور
- 3- <http://www.irangeomatic.org> ایران ژئوماتیک
- مرکز سیستم اطلاعات جغرافیایی شهرداری شیراز
- 4- <http://www.shirazcity.org/home/gis.html>
- 5- <http://www.moe.org.ir> وزارت نیرو
- 6- <http://www.jik-ac.org> دوره بین‌المللی JIK
- 7- <http://www.mrtoir> وزارت راه و ترابری
- 8- <http://www.agri-jahad.org> وزارت جهاد کشاورزی
- 9- <http://www.cityoftehran.com/otherms.asp> شهرداری‌های ایران

• سایت‌های خارجی

- 10- <http://www.esri.com>
- 11- <http://www.itcinl>

- 12 – <http://www.G.I.S.com>
 13 – <http://www.caris.com>
 14 – <http://www.gisportal.com>
 15 – <http://www.idrisi.clarku.edu>
 16 – <http://www.Gis.about.com>
 17 – <http://www.isprs.org>

(درس هشتم)

- ۱- بهفروز، فاطمه؛ قلمرو جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
 ۲- شکوئی، حسین؛ جغرافیای شهری، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۴.

(درس نهم)

- ۱- حاج یوسفی؛ آمایش سرزمین، مجله سنبله، شماره ۵۴، آبان ۱۳۷۲.
 ۲- رهنمایی، محمدتقی؛ توان‌های محیطی ایران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
 ۳- فولادی، محمدحسن؛ آمایش سرزمین و جغرافیا، روش آموزش جغرافیا، شماره ۳، پاییز ۱۳۶۴.
 ۴- مخدوم، مجید؛ آمایش سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران.

سایت‌های اینترنتی

- 1- www.cityoftehran.com شهرداری تهران
 2- <http://www.nationalgeographic.com/main.html> مسائل جغرافیایی
 3- <http://www.Geographyabout.com> همه چیز درباره جغرافیا

- 4- [www. magiran. com](http://www.magiran.com)
- 5- [www. Irandoc. ac. Ir. com](http://www.Irandoc.ac.Ir.com)
- 6- [http: // www. mporg. ir](http://www.mporg.ir)
- 7- [www. moa. or. ir](http://www.moa.or.ir)

منابع فارسی مرتبط مقالات و نشریات
مرکز تحقیقات و مطالعات علمی ایران
سازمان مدیریت و برنامه ریزی
وزارت جهاد کشاورزی

